



Κριτική: Μουσική

Επετειακά: η μουσική στην Ραδιοφωνία

Α'

Το Α' Πρόγραμμα της Ε.Ρ.Α. (Ραδιοφωνίας της Ε.Ρ.Τ.), θυμήθηκε την συμπλήρωση πενήντα χρόνων από την πρώτη εκπομπή κρατικής Ραδιοφωνίας στην Ελλάδα (το 1938) και, αξιέπαινα, αφιέρωσε σ' αυτή την επέτειο μία παραγωγή μεγάλης διάρκειας (δύομιση ωρών), εμπλουτισμένη με πολλές ιστορικές πληροφορίες και «ντοκουμέντα» γραπτά και μουσικά της εποχής, και με την συμμετοχή παλαιών στελεχών ή συνεργατών (Π. Ρηγοπούλου, Τ. Μαμάκη, Δ. Χρονόπουλος, Γιάν. Παπαδόπουλος, Γιάν. Σιάσκας, Κ. Θεοφιλόπουλος, Κρ. Κηπουρίδης, Τζ. Βεινόγλου...) που αφηγήθηκαν περιστατικά και περιέγραψαν δραστηριότητες της υπηρεσιακής περιοχής

Του ΑΝΤ. ΛΑΒΔΑ

τους. (Μία στιγμιαία «παρωφώνια» σημειώθηκε όταν ο παρουσιαστής που συνέδεε τα επιμέρους, χαρακτήρισε, με μία αυτόματη και μη ελεγχόμενη αντίδραση, «μάλλον υπερβολικά» τα όσα είπε ο Κρ. Κηπουρίδης για την «μέχρις εξαντλήσεως» εργασία που χρειάστηκε η κατάρτιση και η εκτέλεση ενός νέου προγράμματος, στο μεσοδιάστημα από την αποχώρηση των κατακτητών ίσαμε την ανάληψη του ελέγχου από τις ελληνικές Αρχές. Ασφαλώς και εκείνος θα αναλογισθεί κατόπιν ότι δεν ήταν η πρόθεσή του μεταχείριση κάποιου που προσκλήθηκε στην εκπομπή. Και, πάντως, οι παλαιοί της Ραδιοφωνίας δεν είχαν γνώρισε τον Κρ. Κηπουρίδη ως... παραμυθά, ενώ, εξ άλλου, έχουμε την πείρα αυτού του «μέχρις εξαντλήσεως» σε διάφορες περιστάσεις ο καθένας...).

Όπως είναι αυτονόητο, αυτή η επέτειος συνδέεται με την διάδοση της κάθε λογής μουσικής στον τόπο, αφού το ραδιόφωνο προσφέρεται ως το καί' εξοχόν μέσον για την γνωριμία με τα διάφορα είδη της Τέχνης αυτής, πολλά από τα οποία θα έμεναν, αλλιώς, απρόσιτα για όλους μας. (Και η πλουσιότερη προσωπική συλλογή ενός φανατικού φιλόμουσου, δεν θα μπορεί, βεβαίως, να συγκριθεί, ούτε αριθμητικώς, ούτε ειδολογικώς, με την δισκοθήκη μιας ανεπτυγμένης Ραδιοφωνίας. Από τα μεγάφωνα, είτε στις αυλές μεγάλων συνδικατικών καφετειών, είτε σε δημόσιους ανοικτούς χώρους (όπως στο τέρμα Ιπποκράτους...), πρωτοακούσαμε χάρις στην Ραδιοφωνία του 1938-41, οι τότε έφηβοι, άγνωστα και περιεργα «πράγματα» όπως η Συμφωνία του Φρανκ, ή ένα... αρρωστημένο αλλά διαβρωτικό κύλισμα φθόγγων σε μικρά διαστήματα, με πρωταγωνιστικό το φλάουτο (η σύνθεση αυτή εκφωνήθηκε ως «Πρελούντιο στο απόγευμα ενός φαύνου») και άλλα ανάλογα, που δεν είχαν καθόλου την αδρότητα στην οποία είμαστε συνηθισμένοι από την Πέμπτη Μπετόβεν, και την σαφήνεια της ουβερτούρας του «Κουρέως της Σεβίλλης», του «Ποιητού και χωρικού» κ.τ.λ. (Οι σχετικοί δίσκοι 78 στρωφών, όπου τα έγχορδα ακούγονταν σαν κλαρινέττα και τα κλαρινέττα σαν κορνέτιες «à pistons», περνούσαν «δάνειοι» από χέρι σε χέρι, προερχόμενοι από κάποιον τυχερό φίλο, του οποίου συγγενής τους είχε φέρει «απ' έξω». Και απεδείκνυναν την αντοχή τους κάτω από τις χοντρές και σκληρές βελόνες του γραμμόφωνου, τις αγορασμένες, πλήθος μέρα σ' ένα τενεκεδένιο κουτάκι, στρογγυλό, απ' το «εμπορικάκι» της γειτονιάς). Υστερα, την ποικιλία ύφους της δικής μας παραδοσιακής μουσικής, απ' την οποία λίγα ακροάματα είχαμε οι τότε μεϊρακές της πρωτεύουσας, συνήθως αντίστοιχα της εγγύτερης ή απώτερης γεωγραφικής προελεύσεως/ αρχίσαμε να την συνειδητοποιούμε με τις εκπομπές του Σίμωνος Καρα. Κατόπιν ήλθε και πέρασε η σκοτεινιά της Κατοχής (και πάψαμε ν' ακούμε ότι «έναν πολιτισμό τριών χιλιάδων ετών κινδυνεύει») και, δια μέσου της Ραδιοφωνίας, όλο και περισσότερο ήταν σαν να βρισκόμαστε στις μουσικές πρωτεύουσες του Κόσμου και παρακολουθούσαμε Φεστιβάλ και εκτελέσεις καινούργιων έργων αλλά και μαθαίναμε το μουσικό «φολκλόρ» άλλων λαών, καθώς μας τα εξασφάλιζε όλα αυτά ο θεσμός των «διεθνών ραδιοφωνικών ανταλλαγών», με τον οποίον είχε συνταχθεί και το, πλέον, «Εθνικόν Ίδρυμα Ραδιοφωνίας». Και φθάσαμε σ' αυτή την μουσική χλιδή σήμερα, ώστε το παν να υπάρχει και να είναι δυνατόν να μεταδοθεί και να ακουσθεί (...ως ακόμη και τα ρεμπέτικα, απαγορευμένα παλαιότερα για όλη την Επικράτεια και, ίσαμε πριν από μία δεκαετία, αποκλεισμένα από το επίσημο πρόγραμμα του Ε.Ι.Ρ., και ελεύθερα μόνο στις διαφημιστικές εκπομπές των εκδοτικών Εταιριών, στο Β' Πρόγραμμα...).

Κάποια από αυτά που προηγήθηκαν εδώ και που ήταν βιαστικά, μισερά κοιτάγματα μιας διαδρομής πενήντα ετών, έχουν ασφαλώς και τις γραφικές τους όψεις, αλλά κάτω από αυτές θα αναζητήσουμε ό,τι ουσιαστικότερο πρέπει να ενδιαφέρει, όχι μόνον όσους ασχολούνται με τα «Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας», αλλά και τον καθένα και το κοινωνικό σύνολο, που δέχεται τα επακόλουθα της λειτουργίας αυτών των μέσων. Δηλαδή, ποιοί προβληματισμοί αποστολής συνόδευσαν αυτή την ραδιοφωνική διαδρομή στο μουσικό πεδίο και με ποιά συλλογιστική και, επίσης, σε ποιές πρακτικές μεθοδεύσεις οδήγησε αυτή η συλλογιστική και τι απέδωσε. Γύρω από αυτά τα σημεία, από τα οποία άλλως τε εκπηγάζουν και τα κριτήρια κοινωνικού ελέγχου των «Μ.Μ.Ε.», θα χρειασθεί να περιστραφούν τα επόμενα σημειώματα.



Κριτική: Μουσική

Επετειακά: η μουσική στην Ραδιοφωνία

Β'

Αντικείμενα αυτού του β' σημειώματος και του γ' που θα ακολουθήσει, όπως ακριβώς είχαν προδιαγραφεί από το προηγούμενο (που ξεκίνησε με αφορμή την επετειακή εκπομπή του Α' Προγράμματος της Ε.Ρ.Α. για τα 50 έτη κρατικής Ραδιοφωνίας), είναι οι προβληματισμοί αποστολής που συνόδευσαν την ραδιοφωνική διαδρομή στο μουσικό πεδίο, η σχετική συλλογιστική και οι πρακτικές μεθοδεύσεις στις οποίες οδήγησε αυτή η συλλογιστική και το τι απέδωσε. Ίσως, μόνη της η λέξη αποστολή, πολλούς νέους σήμερα να τους κάνει εξ αρχής επιφυλακτικούς, αφού εμάς, τους μιας πράγματι ιδεοτραφούς γενιάς, μας υποπετούνται και (...εν μέρει όχι αδικώς), ως αναπαρωγούς «ιδεολογημάτων». Όμως ο λόγος εδώ δεν είναι για μία αποστολή που επιβάλλεται στα «Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας» από κάποια ανεξέλεγκτη εξουσία η οποία και τα εμποτίζει με την ιδεολογία της, αλλά για προβληματισμούς αποστολής, οι οποίοι μπορούν ελεύθερα να εκφύονται, και σ'

Του ΑΝΤ. ΛΑΒΔΑ

αυτά τα ίδια τα «Μέσα», και στο κοινό που τα παρακολουθεί. (Και βεβαίως, στους προβληματισμούς υπάρχει θέση, αλλιώς δε θα ήταν τέτοιοι, και για ιδεολογήματα, και για αντι-ιδεολογήματα, έστω και αν στα δεύτερα αναγνωρίζουμε την άλλη όψη των πρώτων...). Οπωσδήποτε, ανεξάρτητα κατ' αρχήν από το πώς βλέπουν το ίδιο το έργο τους αυτοί που κατευθύνουν, ή διευθύνουν, ή λειτουργούν τα «Μ.Μ.Ε.» (ιδεολογικώς, ιδιολογικώς, ή με αδιαφορία), από το κοινό προέρχεται η μεγάλη απαίτηση για το τι να του προσφέρουν. Και μπορεί μεν κάποιος να δέχεται αδιαμαρτύρητα να τον περιβάλλουν διάφορα «εική και ως έτυχε» ηχητικά συμβαίνοντα, που άλλοτε τον τέρπουν, άλλοτε τον δυσχεραίνουν, ή άλλοτε κινούν την περιέργειά του άσχετα από την ψυχική αντίδρασή του σ' αυτό (τέτοια θα ήταν η στάση των πρώτων ραδιοφωνικών ακροατών, κατ'άπληκτων και γι' αυτό παθητικών απέναντι σ' αυτό το νέο «Μέσον», το άλλοτε δε ανήμπορο τότε και για περισσότερα...). Είναι όμως, από πολύ καιρό, σε κοινή γνώση το ότι ο καθένας, ενδομύχως τουλάχιστον, επιθυμεί να του παρέχουν τα «Μ.Μ.Ε.» αυτό που θέλει, την ώρα που το θέλει. (Στην επετειακή εκπομπή το επεσήμανε αυτό, ο Γιάν. Παπαδόπουλος). Σ' αυτή την αξίωση, η ραδιοφωνική θεωρία έδωσε την, διεθνώς αναγνωσμένη, πρόθυμη (αλλά και... ζωμένη από φίδια) απάντησή, με το σύνθημα του ιδεώδους κάθε ραδιοφωνικής εκπομπής: ναι, το ραδιόφωνο πρέπει να ακούγεται παντού και πάντοτε και από όλους. Ενοείται ότι κάτι τέτοιο είναι ανέφικτο, όπως και κάθε ιδεώδες. (Ανέφικτο, διότι αυτός που αξιώνει αυτό που θέλει, την ώρα που το θέλει, δεν είναι ίδιος με «όλους»). Εν τούτοις, όπως, πάλι, κάθε ιδεώδες, ερεθίζει και παροτρύνει να εφεύρουμε τρόπους που θα προσανατολίζουν όσον το δυνατόν συνεπέστερα προς το πάντοτε, απομακρυνόμενο, «τέλος» του.

Για να επιβεβαιωθεί λοιπόν αυτό το σύνθημα, οι προσδοκίες στράφηκαν προς την μορφή της εκπομπής. Της προσφέρθηκε η συνδυασμένη συνδρομή λόγου, μουσικής και ηχητικών, «effets» και της ζητήθηκε να αποσπάσει, με αυτή την πολύπλευρη ψυχολογική επενέργεια, την κατάφαση του ακροατηρίου, ενοποιώντας το, υποτίθεται, έτσι, ενώ η έμφαση στο περιεχόμενο θα κατακερμάτιζε το κοινό σε ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων. Αυτή η ανάμεικτη, «δραματοποιημένη» μορφή εκπομπής, το «Feature», θεωρήθηκε ότι είναι η τέλεια εκπομπή, πάντως είναι πράγματι η πιο πλήρης. Και με αυτήν καλλιεργήθηκαν στο έπακρο η αισθητική και η τεχνική της συνθέσεως εκπομπών και κωδικοποιήθηκαν μέθοδοι που χρησίμευσαν κατόπιν σε καθαυτό μουσικές εκπομπές, όπως και σε άλλων ειδών. Ετσι σημειώνεται εδώ ένα κέντρο, προς το οποίο συγκλίνουν η επινοητικότητα του επαγγελματικώς καταρτισμένου «παραγωγού» και οι αυξανόμενες αισθητικές απαιτήσεις του (γενικής και αφηρημένης) ακροατού, ο οποίος, υποθετικώς πάντοτε, συνειδητοποιεί ότι είναι δυνατόν να του προσφέρονται όλο και πιο καλίσθητες εκπομπές.

Επομένως εδώ στοιχειοθετείται ένας σκοπός, της καλαισθησίας, μία αποστολή του «Μ.Μ.Ε.», η οποία μορφώνεται με την συμβολή και των δύο πλευρών (παραγωγής και κοινού) της εξελισσόμενης ραδιοφωνικής πραγματικότητας (Οχι, συνεπώς, για να θυμηθούμε την αρχή αυτού του σημειώματος, μία αποστολή επιβαλλόμενη από κάποιο εξωθεν θεμιμένο «ιδεολογία»...).

Όμως, τα ποικίλα είδη δραστηριοτήτων και καταστάσεων του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου (Επιστήμη, Τέχνη: για το δικό μας ενδιαφέρον η Μουσική, Εργασία, Πολίτευμα και Πολιτική, συνθήκες ζωής και ό,τι άλλο), ζητούν, αυτά και τα υπο-είδη τους, να γίνουν αυθόρμητα αντικείμενα «μαζικής επικοινωνίας» και όχι να είναι τα υλικά ενός, πελατειακών βλέψεων, μεικτού ραδιοφωνικού προϊόντος στο οποίο υπερμέτρως υπολογίζεται η εξωτερική εμφάνιση, η μορφή.

* Όπως διευκρινίσθηκε από τον παραγωγό της εκπομπής κ. Γ. Χατζηδάκη, ήταν η φωνή ενός από τους μετέχοντες παλαιούς του Ε.Ι.Ρ. Διότι όμως ο στιχουργός παραβλήθηκε (από Κηπουρίδη) ως παρεμβληθέντα 4,8 sec και από αυτόν παρεβλήθη 0,7 sec.) δεν ονομάζεται, τον έρελα ως παρεμβολή.

Α.Λ.

Των οικείων ή και των εγγυτέρων χείτων...)

Επετειακά: η μουσική στην Ραδιοφωνία

Γ'

Τα ποικίλα είδη δραστηριοτήτων του ατόμου και του κοινωνικού συνόλου αξιώνουν (όπως γράφηκε στο προηγούμενο), να προβάλλονται ως αυθυπόστατα αντικείμενα της μαζικής επικοινωνίας. Και το «απαιτούν» όχι ως δήθεν προσωποποιημένα «άυλα» πλάσματα, ως ιδέες στην φαντασία κάποιου. Αλλά απ' ενός ως έκδηλη ανάγκη για πρόσληψη πληροφορίας και, απ' ετέρου, ως φυσική τάση να ανακοινώνεται η πληροφορία, δηλαδή η γνώση, από τον κάτοχό της. Απλώνονται δηλαδή εδώ δύο συνεχόμενα πεδία, στα οποία έλκεται να εισχωρήσει το «Μέσον Μαζικής Επικοινωνίας». Η ραδιοφωνική σκέψη εγκύ-

Του ΑΝΤ. ΛΑΒΔΑ

πτει στις ιδιαιτερότητες αυτών των ειδών και υπο-ειδών τους και φθάνει στην έννοια προγραμμάτων με διαφορετικό χαρακτήρα, που ν' ανταποκρίνονται στην ομαδοποίηση του κοινού κατά ενδιαφέροντα, ομαδοποίηση που δεν την ενοχλεί πλέον. Επακόλουθο της διευστάσεως στο περιεχόμενο των διαφόρων ειδών ήταν και η αναζήτηση μορφών κατάλληλων να το αναδείξουν και η σύσταση πιο πολύπλοκων και πιο εξειδικευμένων υπηρεσιακών μηχανισμών που να επεξεργάζονται τους πολλούς, τώρα, στόχους της Ραδιοφωνίας, τον σχεδιασμό των Προγραμμάτων της και την παραγωγή των εκπομπών της. Συγκροτήθηκαν Διευθύνσεις πλήρεις που αντιστοιχούσαν σ' αυτές τις λειτουργίες (η κατάργηση αυτών των Δ/σεων, πριν από μία δεκαετία περίπου, αποτέλεσε, βεβαίως, οπισθοδρόμηση...) και οι Υπηρεσίες ειδικοτήτων αναδιοργανώθηκαν. (Στον Μιχάλη Γιαννακάκο, που δεν υπάρχει πλέον και που ήταν σ' εμάς εδώ ο νους της ραδιοφωνικής θεωρίας και ο κύριος οργανωτής της υλοποίησής της, οφείλονται οι κατευθυντήριες οδηγίες οι οποίες, με την συμβολή των στελεχών κάθε ειδικότητας μέσα στο Ε.Ι.Ρ., επέτυχαν την νέα διάρθρωση).

Έτσι, το προηγούμενως υποτυπώδες «Μουσικό Τμήμα» με την Δισκοθήκη του (στην οποία αρχικώς περιλαμβάνονταν συλλήβδην και οι «παραγωγοί»), αναπτύχθηκε σε «Υπηρεσία Μουσικών Εκπομπών» με τμήματα Εθνικής, Σοβαράς, Ελαφράς Μουσικής και Δισκοθήκης (όπου και Γραφείο προληπτικού ελέγχου για να προλαμβάνονται ακούσιες συμπτώσεις εκπαιδόμενων «κομματιών» και για να τηρείται η κοινώς επιτρεπόμενη, δηλαδή αν δεν συντρέχαν ειδικοί λόγοι, χρονική απόσταση στις επαναλήψεις τους). Το προφανές σκοπούμενο, ήταν ο αρμοδιότερος και λεπτομερέστερος χειρισμός του περιεχομένου των εκπομπών, κατά είδος. Αλλά αυτή καθ' εαυτή η «ιδέα» εκπομπής δεν προέκυπτε, και η χρήση των μέσων (π.χ. ορχήστρες) δεν γινόταν, «κατά το δοκούν».

Στις περιόδους εσωτερικής ακμής, την οποία πράγματι γνώρισε έστω και διακοπτόμενη ή με διακυμάνσεις το πάμπωχο τότε Ε.Ι.Ρ., η μουσική παραγωγή ήταν, κατά κανόνα, η εξειδικευμένη απόρροια εννοιολογικών διεργασιών που διοχετεύονταν στις υπηρεσίες παραγωγής μέσω ενός ορθολογιστικώς διαρθρωμένου υπηρεσιακού μηχανισμού. Δεν θα χωρούσε εδώ η περιγραφή της διαδρομής ίσαμε την τελική εκβολή τους στην ραδιοφωνική πράξη, και τακτική, ενώ από την τελευταία αυτή «ένα-δυο» δείγματα μόνο, συνωστιζόμενα, θα εκτεθούν. Όπως από τον προσδιορισμό αποστολής για την «Συμφωνική Ορχήστρα Ε.Ι.Ρ.»· Να δίνει το είδος εκείνο για το οποίο το πανελλαδικό ραδιοφωνικό κοινό δεν παίρνει από αλλού, παρά ελάχιστα κάποτε και περιστασιακώς, την πληροφορία, δηλαδή να ανακοινώνει την ελληνική συμφωνική παραγωγή (Παραγγελλόμενο περιεχόμενο εκπομπής, για το οποίο οι συνεργάτες της ορχήστρας, μασέτρος και σολίστ, συναινούν να «χρησιμοποιηθούν»). Να συμβάλλει στην παροχή πληροφορίας για τις ικανότητες και τις αισθητικές προτιμήσεις των Ελλήνων (επί πλέον και διερχόμενων ξένων) ερμηνευτών, συνεργαζόμενη μαζί τους σε εκτελέσεις δικής τους επιλογής. Να προσφέρεται για την απόδοση ελληνικών μουσικών υποκρούσεων σε, ελληνικά κατ' αρχήν, θεατρικά έργα. Και, συνοπτικώς επίσης, για της «Ορχήστρα Ελαφράς Μουσικής»: Να παρέχει τα ηχοχρωματικά μέσα της (πλουσιότερα από όσα η «οικονομία» της εμπορικής παραγωγής επιτρέπει) ώστε να δίνεται πληρέστερη η πληροφορία για τις ικανότητες και τις ειδολογικές και τεχνολογικές επιδόσεις συνθετών, ενορχηστρωτών και μαέστρων και των, προβαλλόμενων στο πολύχρωμο «φόντο» της, συνεργαζόμενων τραγουδιστών. (Κάποτε πραγματοποιούσε και τριών ειδών εκπομπές, ως τμήμα τζαζ, δηλ. πνευστά και ρυθμός, ως τμήμα εγχόρδων, και πλήρης). Στους πιο έγκυρους συνθέτες, παραγγέλθηκε η δημιουργία οργανικών «κομματιών» επάνω σε παλαιούς ελληνικούς ρυθμούς και, ακόμη, εμβολιασμός...εισαγόμενων χορευτικών ειδών με ελληνικές κλίμακες και, έτσι, δόθηκαν τότε τα πρώτα «ελληνικά σέικ», όπως τιτλοφορήθηκαν, πάντοτε ως πληροφορία για την πρακτική των μουσικών προσμείξεων. (Αυτή η πρακτική συνεχίστηκε αργότερα με τηλεοπτικές εκπομπές ανεξάρτητου συγκροτήματος τζαζ, οι οποίες παρεξηγήθηκαν και κατηγορήθηκαν, ακόμη και μέσα στο Κοινοβούλιο, ότι αλλοιώνουν το ελληνικό ύφος. Και καταργήθηκαν, ακριβώς την εποχή που ο Μηνάς Αλεξιάδης μας έφερνε την είδηση ότι Αμερικανοί, άρχισαν να πειραματίζονται στην χρήση ελληνικών κλιμάκων και ρυθμών).

Όπως και σ' αυτά τα δείγματα φάνηκε, επίκεντρο της ραδιοφωνικής παραγωγής, πάντοτε σ' εκείνες τις περιόδους εσωτερικής ακμής του Ε.Ι.Ρ., ήταν ουσιαστικώς η «εν επιγνώσει» πληροφορία. Η οποία έτοιμη ή αλλιώς, είτε το συνειδητοποιούμε είτε όχι, κατοικεί ως η «ψυχή» ό,τι μεταδίδεται από τα οποιαδήποτε «Μ.Μ.Ε.». Τότε, για την μουσική ραδιοφωνική πληροφορία, το διαμορφωμένο αλλά και συνεχώς βελτιούμενο θεωρητικό σύστημα και οι υπηρεσιακοί μηχανισμοί που το εξέφραζαν, έδιναν το πλαίσιο και τις μεθόδους ώστε να ενταχθεί αυτή σε μίαν ορθολογιστική και όσο το δυνατόν αποτελεσματική, δηλαδή εύστοχη, έντεχνη, καλαίσθητη και κοινωνικώς χρήσιμη ραδιοφωνική πράξη.

Σήμερα πραγματοποιούνται και έξοχες, πρέπει να σημειωθεί, κάθε μουσικού είδους εκπομπές, οι οποίες όμως δικαιώνονται μόνον «αφ' εαυτού των». Δεν δείχνεται δηλαδή ότι αντανακλούν μία καθέτως συστηματοποιημένη ραδιοφωνική θεωρία, από την αρχική σύλληψη των στόχων ίσαμε την πραγμάτωσή τους. Και δεν πρόκειται εδώ για καλή ή κακή προαίρεση. Η Ραδιοφωνία έχει στερηθεί, από πολλά χρόνια, τους μηχανισμούς εκείνους οι οποίοι, αυτομάτως (διότι αυτός θα ήταν ο προορισμός τους) θα προκαλούσαν την θεωρητική σκέψη και θα οδηγούσαν σε μεθοδεύσεις για την συνεπή υλοποίησή της.